

13702

891.99
U-35

■ 2003

ԿՈՅՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

«Վաճառքի առաջնորդը կոչվի...»:

Առետարան Մատենոսի 23 զր. 13, 14, 15, 16, 17
19, 23, 24, 25, 26, 27, 29 և 33 համարներն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ—ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ.

ՇՐՋԱՆ Ա.

ՅՕՐԻՆԵԱՅ ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԺԱՊԵՏ ՄԵԾԱՏՈՒՆԵԱՆ.

ԳԻՆՆ Է 30 ԿՈՊ.

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՏՊԱՐԱՆ Բ. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ.

1897

(100)

80555-1
4214

ԿՈՅՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

891.99
5-55
u ~

«Վեյ ձեզ՝ առաջնորդք կոչւք...»:

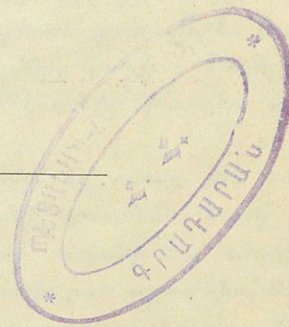
Աւետարան Մատթէոսի 23 զլ. 13, 14, 15, 16, 17,
19, 23, 24, 25, 26, 27, 29 և 33 համարներն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ—ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ.

ՇՐՋԱՆ Ա.

ՅՕՐԻՆԵԱՅ ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԺԱՊԵՏ ՄԵԺԱՏՈՒՆԵԱՆ.

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՏՊԱՐԱՆ Ք. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆԻ.

1897

2596

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 18 Юня 1897 г.

Типографія Х. Бархударянъ, Москва, Мясницкая, д. Ермаковыхъ.

ԿՈՅՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ԲԱՐՈՅԱՎԱՆ ՀԱԳՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆ,

«Վայ ձեզ, առաջնորդը կոյրը, դի ասէք որ երդնու
ի տաճարն՝ չէ՛ հնչ, բայց որ երդնու լուսկին որ ի տա-
ճարին է՝ արժան է»:

ԱՒԵՏԱՐԱՆ, ՄԱՏԹԷՎՈՍԻ 23 ՊԼ. 16.

ՇՐՋԱՆ Ա.

Լեւտարանի սուրբ հոգւով
օծուած՝
Առաքելական յԱթոռ եւ
բազմած.
Երկնից բանալին՝ քեզի է
տուած,

Ինչպէս որ Յիսուս Փրկիչը ասաց.—

«Բեղ կըրամ ահա, Փականքը Երկնի...
Այն՝ որ, ես՝ Մեծին Պետրոսի տուի.
Զի՛ն՝ ում որ կապես, նա կապուած լինի,
Իսկ թէ արձակես՝ արձակուած լինի»:

Եւ այսպէս՝ զիտեմ, թէ չար, թէ բարին,
Քո իշխանութեան պիտի ենթարկուին.
Ազգեր ու ցեղեր՝ փրկիլ թէ կամին,
Քո սուրբ յարկին տակ՝ պիտի խմբուին:
Քո այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ է,

Բարիք, թէ փառքեր՝ բոլորը քո է.
Քո սիրտ, քո հոգին՝ ձշմարտութիւնն է,
Խաչին զրոշմը՝—Սուրբ Աւագանն է:

Անթիւ, անհամար, մեծամեծ Ազգեր՝
Եւ մինչև անգամ՝ զող, անառակներ,
Անխիղճ, անօրէն, պիղծ, անարդ տարրեր,
Ընդունել են Ձեր քարոզած սերմեր:

Ձեր քարոզչական Ուխտին սերմունքներ՝
Մաքրազարդել են սուրբ Առաքելներ.
Քո ձայն նոյն ձայնն է, նոյն անմահ մտքեր,
Ձոր ծաւալեցին Սիրոյ հրեշտակներ...:

Մատթէոս, Մարկոս, Յովհաննէս, Լուկաս,
Սէր և Միութիւն աւանդին Ձեզ՝ դաս.
Աւետարանչաց Ողին՝ թէ զգաս,...

Զայս մարմին, աշխարհ՝ պիտի մոռանաս...:

Աւետարանը՝ սուր չառաւ՝ ձեռին,
Այսօր կըփայլի սուրբ Յաղթողին*,
Պայծառ քան զԱրեւ, և քան զԼուսին.
Արդեօք, հաճոյ է Խաչելեալ Փրկչին...:
Թէ ունիս փաստեր, եկ յառաջ՝ ձայն
տուր...

Հոռովմ, ով ասաց, թէ՛ «անցնուր այդ սուր՝
Ի մէջ պատկերին, և ով առնուր սուր՝
Սրով անկանի նա՛ անշէջ ի հուր»:

Նախ քան զայս վճիռ՝ Մեծ Վարդապետը,
Ինքը պատուիրեց տալ կայսեր հարկը,
Աստուծոյն թողլով՝ և հոգեկանը...
Առ ձեռքդ՝ կարդա Աւետարանը:

* Այն է հոռովին...

Ուրեմն՝ եղբարք, հոգևոր Դասեր՝
Պատգամաբեր են Ձեզ Առաքեալներ.
Դուք՝ որպէս ընտիր և Քաջ Հովիւներ,
Կենդանի որթոյն անմահ ընծիւղներ,
Միշտ համապատկեր Յիսուսի կեանքին
Պիտ՝ հանդիսանաք մէջ այս աշխարհին.
Մի՛ հակադաշկիք Ձեզ ապտակողին,...
Անսուր և անդէն ելէք յԱտենին...:
Պաշտպանել չօտը՝ անգութ զայլերէն
Օգնութիւն լինի Ձեզ՝ Սուրբ հոգիէն,
Աներեւոյթ սուր—Լեզուն հրեղէն,
Կազդէ, կրտիրէ Մտքին Անօրէն...:
Սյրեցան հրով, բոցով, խարոյկով՝
Սուրբ Առաքեալներ, և անյաղթ հոգւով՝
Ստացան փառքը, և նոյն իսկ Լուսով՝
Կրտիրեն ցայսօր, նոյն հոգւով սրբով...:
Բայց՝ ժողովուրդը, թէ կամիք փրկել...
Կեանքի խաւարէն՝ դէպ ՚ի լոյս բերել
Ազգին պատիւը վերանորոգել,
Նոր ոգի, նոր կեանք՝ նորան պարգեւել
Թողէք պաճուճանք, սնափառութիւն,
Եւ թօթափեցէք մտքի կուրութիւն.
Թողէք նախանձը, հեռձէ, ատելութիւն,
Անգութ զըպարտանք, ռխակալութիւն:
Թողէք զեղխութիւն, պիղծագոհութիւն,
Ազգի դաւաճան, անարդ մատնութիւն,
Սյդ Յուդայական սրբապղծութիւն,
Որոյ պատճառն էր արծաթսիրութիւն:
Թողէք ծուլութիւն, այդ անգութ որդը,
Որ կերան, մաշեց մեր լեարդն ու թոքը.
Որ խաւարեցոյց մեր հորիզոնը...
Ո՛հ, և չորացուց մեր չքնաղ որթը...:
—Ինչու կորուցիք արօր, գութանը,
Որ նախնեաց տուեց՝ չայլին Աստուածը...
Ո՛ւմ վաճառեցիք տիրող եղները,
Որ կըհերկէին սեւ, սեւ հոգերը...
Ո՛ւր է լուսափիւռ այն մեր Աշխարհը,
Ուրտեղ կըճեմէր եւան, Ադամը,
Ուրտեղ կըփայլէր միշտ Արեգակը,
Ծածկելով իսպառ մէգն ու մռայլը:
Դուք կրնա՞ք տոկալ այդ մեծ աղէտին,
Կրնա՞ք պատասխան տալ յահեղ բեմին...
Արդարութեան դէմ՝—Ազգի անէծքին,
Ո՛հ, Ձեր փոխանակ՝ անհ, ես կըսարսռիմ...:

Չունիմ իրաւունք... Դու՝ մի Չաստուած
Որ չարն ու բարին սերմանել գիտես, [եւ...
Որ երկնից խորքէն ամէն բան գիտես, —
Ովկիան ծովը թզով կըչափես,
Սյդ հիանշմար գունտը՝ թէ ուզես,
Մի ակնթարթով կ'անհետացնես:
Ո՛հ, կըսարսռիմ, երբ քեզ կըտեսնեմ
Չաստուածոց Գլուխ, ահարկո՛ւ, վսեմ,
Բայց թէ ինձ ներես՝ ուղեղը կ'ասեմ,—
«Ես քեզնից առաջ չայր Մեղան գիտեմ,
Օրհնեալք եղերուք՝ ես էլ որ ձայնեմ,
Սրբազան բեմը կըսարսեցնեմ:
Իսկ թէ՛ չայրմերով քարոզել ելնեմ,
Լոկ արձագանք տամ՝ կանչեմ՝ ղողանջեմ,
Պաղիմ ու քրանիմ լեղուս կոկոզեմ,
Ունայն խօսքերով միտքդ շփոթեմ,
Օրհնէքներ թափեմ՝ դաւազան շարժեմ,
Չայրմերին խորհուրդ՝ հիմունքէն քակեմ,
Դաւթին Սաղմոսը՝ ծամեմ, ծամծրմեմ,
Մեկնիչներ, Սուրբ Գիրք՝ գլխիս հաւաքեմ,
Հիւսիսէն հարաւ, աղեղս լարեմ,
՚Լ դէպի արեւմուտք ճակատս պարզեմ,
Եւրոպ, Ասիա անէծքով շաղուեմ,
Ինչ որ բերնիս գայ՝ դայն ճամարտակեմ,
Դիտցի՛ր՝ Չաստուած իմ՝ Սրբազան չայր իմ,
Որ ամէն աշխարհ, թէ Արեւ, Լուսին,
Ամէնիմաստ Տէր՝ ինձ խոստովանին.
Դոռող սատանան՝ հետ իւր խորհրդին,
Սոսկայ, տաղնապի՛ իմ՝ Դահլի առջին.
Տես,... ահա՛ ես եմ Լուսոյ Բանալին.
Ինչպէս որ և Դու՝ եօթնարփեան Լուսով,
Յիսուսի Փրկչին Աւետարանով,
Եւ մեր Կրօնի անմոլար շաղով...
Որպէս թէ՛ անկեղծ, ուղիղ հաւատով՝
Կոյր ժողովրդեան, ո՛հ, կ'առաջնորդես...
Գիշեր և ցերեկ կուտես, կըխմես,
Եւ Դաւթեան լարով այսպէս կըրեզես,—
Թէ՛ «ահա՛, այս է կեանքին ասպարէզ,
Ես պէտք է սրբեմ չայ ժողովրդին,
Ես եմ իսկապէս ցեցը իւր հացին.
Ես պիտի փշրեմ, մանրեմ բնաւին՝
Նորա ոսկերքը, խլեմ և ոսկին.
Արծաթ և պղինձ, զարդը թանկագին՝
Նա պարտական է զոհել իւր Պետին»:

—Բայց դու պարտք չունիս հոգի և Մարմին
Քաւել, բժշկել յանուն Յիսուսին.
Դու պարտական չես Քո սուրբ նախնիքին
Հետեօղ լինել՝ քարոզել բարին.
—Փուշ կըսերմանես մէջ Ագարակին,
Տառասկ կըսփռես միշտ յԱյդեստանին.
Վնասակար ես, թոյն ես մեր Ազգին,
Ափսոս, շատ ափսոս զլսիդ վեղարին...
Սյդ Կաթողիկեայ, սուրբ վեղարին տակ՝
Դու պիտ՝ լինելի՛ր՝ որպէս հրեշտակ.
Չայր տեսել է Մեսրօպ և Սահակ,
Մովսէս և Դաւիթ, Եղիշէն խօսակ,
Մամբրէ և Կորիւն, Գիւտ, Եղնիկ, Յովհան,
Ներսէս, Գրիգոր և Անանիան*,
Եւ այլ շատ ընտիր, սուրբ հարք գիտնական,
Որք ազնիւ սրտով՝ զրջով յաղթական,
Միշտ նուիրուեցան Ազգին չայկական,
Գրկեցին Սուրբ Խաչ և Աւետարան.
Եւ մինչև անգամ արիւն թափեցին
Ի սէր Կրօնի, ի պատիւ Ազգին.
Սյս փառքերէն զուրկ՝ Քո թշուառ սգին՝
Կրտանջի, հեծէ ի մէջ վեղարին,
Որ դու պատրաստ ես, հոգւով աղքատին՝
Ծաղը առնել անյոյս և մերժել խեղճին:
Երանի չե՛ս տար սղաւորներին՝
Որք արժանի են երանոյ Փրկչին.
Ձե՛ս տար երանի հեղին, խոնարհին,
Թէ՛ «Նոքա պիտի ժառանգեն բարին»,
Ո՛չ միայն երկնից, այլ և այս երկրին,
Ինչպէս որ ասաց Միաճին Որդին,—
Յիսուս Քրիստոս՝ Հին Իսրայէլին:
Չասես երանի, որք Արդարութեան
Համար միշտ քաղցած, ծարաւ, կըմնան...
Եւ յանտիս՝ աներբ, անհուն, անսահման
Լուսով Աստուածեան պիտի յաղենան:
Քո մէջ խիղճ չկայ, որբին, աղքատին
Տալ ողորմութիւն, հայ հանել բաժին.
Յուշ... չե՛ս արժանի՝ այն երանիին,
Ձոր Տէրն Տէրանց ետ ողորմածին:

* Սյն է՝ տասներորդ դարու ծնունդ՝ Նարեկացի Անանիա վարդապետը, որ հերքեց Թոնդրակեցոց մոլար վարդապետութիւնները և քաջ ակոյեան հանդիսացաւ հայաստանեայց եկեղեցւոյն.

Հեղինակը:

Դու կըհալածես՝ որ սուրբ է սրտով,
Եւ զայն կըսիրես՝ որ պիղծ է հոգւով.
Աստուածատեութեան անկէտ երանին՝
Դատապարտիչ է Քեզ՝ յօրն վերջին:
Ես չեմ յանդգնիլ՝ տալ Քեզ երանի,
Երբ խաղաղասէր չունիս դու ոգի,
Ձի խաղաղարարք միայն են արժան
Որդիք Աստուծոյ կոչուիլ յաւիտեան:
Դու՝ խաղաղութեան անհաշտ թշնամի,
Քակտիչ սուրբ Սիրոյ՝ Միութեան Ազգի,
Քո սիրտ, Քո հոգին՝ դառնութիւնով լի,
Թէ՛ և շրթունքէդ մեղը կըծորի:
Քո դժոխերես պատկերին վերայ
Օձի հրապոյր մի կըշօղշոյցայ.
Քո այդ հորիզոն՝ որոյ մէջ կ'ապրիս՝
Լցուած է թունով՝ մահաբեր կեանքիս...
Հաւատարիմ չես՝ դու չայոյց Ազգիս,
Սյլ՝ մեծ պատիժ ես դու իմ՝ Կրօնքիս:
«Վասն արդարութեան ո՛վ դժհալածի՛
Ասաց Քրիստոս, նա է երանի,
Եւ Արքայութիւն երկնից է նորա».
Իսկ դու՝ ե՛րբ դայս խաչ կըեցիր, ասա՛,...
Ե՛րբ՝ սուրբ հաւատոյ և Ազգի համար՝
Հալածանք և վիշտք Քո յանձն առար,
Եւ այն ամէն բան, ամէն նախատինք,
Որք երանութեանց՝ են միշտ արժանիք:
Ե՛րբ արդարութեան կշեռքը ձեռիդ՝
Դատաստան ըրիր ի մէջ Ատենիդ.
Ե՛րբ, արդարութեան սուրբ սիրոյն համար՝
Անարդար դատին՝ ընդդէմ՝ կանգնեցար.
Ե՛րբ, արդարութեան թշնամոյն սուրբ՝
Չըմպեց արդարին կարմիր արիւնը.
Եւ դու՝ անիրաւ, ոտքիդ տակ ձգիր՝
Անմեղ, խեղճ զոհ՝ և այսպէս եցիր:
Կրօնքին փառքը—անմահութիւնը,
Արեամբ ստացան Քո սուրբ նախնիքը.
Չայ եկեղեցւոյ հոգն ու քարերը,
Սուրբ Կտակարանք և սուրբ բեմերը՝
Արիւնաթաթախ՝ կանգնած են ահա՛
Մեր Փրկչին հանդէպ՝ ի յաւերժ վկայ
Սյն կարմիր արեան, զոր հեղան նոքա...
Եւ անջինջ հետքեր թողին ի նոսա:
Չունիմ իրաւունք... Դու այն Չաստ-

ուածն ես,

Որ Բեզ՝ իբր Սասունա՝ պաշտել քարոզես.
Որ ժողովուրդն և զազն ողջոյն՝
Ձեռիդ մէջ ունիս՝ այժմ... և միշտ... և նոյն...
Որ Կերդոն¹, Ռուսո², Ակակ³ և Վոլթէն⁴,
Քո Սքայուլթեան մէջ են, և Սաբէլ⁵:
Յակոբ Ծանծալոս⁶, Եւտիքէս⁷, Նեստոր⁸,
Թադ կապեն զլիւիդ՝ ահամբը նորանոր:
Անդ՝ և Ապեղէս⁹, անդ՝ և Մարկիոն¹⁰,
Բարձրացեալ փքուեալ ի պիղծ ամպինն.
Ուր և Սրաեմոն¹¹, Մոնդանոս¹², Մարկոս¹³,
Մակեդոն¹⁴, Հերաքս¹⁵, լիբրն Արիոս¹⁶,
Քեզ վերընծայեն պիղծ շրթանց զփառսս...
Սրբապիղծ Հոգով՝ յօրինեալ զտաղս:
Չունիմ իրաւունք... Դու այն Չաստ-
ուածն ես,

Որ Փրկչին Խաչը մերժես, կ'անարգես,
Եւ զեկեղեցին, — զՏունն Լուսոյ՝
Օթարան կոչես՝ խաւար խորհրդոյ.
Եւ Հակապատկիր Փրկչական Փառաց՝
Դու կըճաշակես միշտ պանիր և հաց.
Սեղանակից չէ՝ Քեզ հետ Քրիստոս,
Ո՛չ Աուկաս, Թովմաս, ո՛չ Պողոս, Պետրոս,
» Առթօթիոթէ՝ — Թող Հացպանիրեանք՝¹⁷
Քեզ հետ ի սեղան, և ո՛չ Յիսուսեանք:
Առաքելական սուրբ գնդին փոխան՝
Դու նուիրուել ես՝ Ուխտին Դիւական, —
Սուրբ Թադդէի տեղ՝ պիղծն Փոսինոս¹⁸,
Անէ՛ծք Թող կարդայ Քեզ սուրբ Փիլիպպոս.
Սուրբ Բարդուղիմեայ փոխան՝ Նէոտոս¹⁹,
Դարշն, և անօրէն Պետրոսն Վալդոս²⁰,
Այլ և Քարպոնար²¹, այլ և Բարձուամ²²,
Ո՛հ, Քեզ՝ այլ ի՞նչպէս Ազգն Հաւատայ.
Ե՛կ, մի՛ ամաչեր, խօսք ունի՛ս, ասա՛,
Թէ արդար ես դու, Քեզ կ'ասեմ «Մեղայ»...
Իրաւունք ունին դասք Առաքելոց,
Մարտիրոսք, Կուսանք, Հայրապետք Հայոց,
Նզովել զՔեզ՝ Առաջնորդ Պղծոց:
Չունիմ իրաւունք... Դու այն Չաստ-
ուածն ես,

Որ ամէն բարիք ունայն Համարես,
Թէ և արտաքուստ՝ Սէր, Յոյս քարոզես,
Կրօն և Հաւատք՝ սկզբունք պէսպէս,
Բայց թէ ի ներքուստ՝ անօրէն դք ես,
Դարձ, լպի՛րծ, խենէ՛շ, զոռո՛ղ, սեւերես:

Վայ ձեզ, Կարգացողք և Փարիսեցիք,
Որ այդպէս եղաք դժոխքի որդիք.
Արդարութենէն ինչո՞ւ կը փախչէք,
Երբ Արդար Փրկչին աշակերտ կոչէք.
Ի՞նչպէս, Յիսուսի Արեան Դատակնիք՝
Կ'առնէք ձեր վերայ՝ և ո՛չ իսկ սարսիք:
Լի՛ է ձեր սիրտը անարգ բաղձանքով.
Վարժ է ձեր ձեռքը յափշտակելով...
Եւ ձեր ոտներն՝ օձակերպ քայլով,
Պատրաստ են խաբել՝ — Ուխտին սուրբ
Ժողով.

Վայ ձեզ, որ լիքն էք միշտ պղծութիւնով,
Անիծուած, կորած, Յիսուսեան վայով:
Չունիմ իրաւունք... Դու այն Չաստ-
ուածն ես,

Որ ինձպէս կոչին կրօնաջնորդես
Դէպի փրկութիւն, դէպի մի նոր կեանք՝
Որուն կ'սպասեն բոլոր Քրիստոնեայք.
Թէ և մոլի ես, զարշ և պիղծ ողով,
Լցուած զիւական խորամանկութեամբ,
Արբանեակ Չարին՝ կեղծ Հրապոյրներով.
՝ Լքաղցրախօս, Համեստ խաբեբայութեամբ՝
Դողցել ես ազգին, ժողովրդեան սիրտ՝
Ո՛վ Կոյր Առաջնորդ, նենգաւոր և խիստ:
Չունիմ իրաւունք... Դու այն Չաստ-
ուածն ես,

Որ խաւար մտքով՝ լոյս կորոնես,
Լուսաւորութեան ոգին մերժելով...
— Լուսաւոր երկինք, լուսաւոր աշխարհ՝
Ի՞նչ վայ... ի՞նչ անէ՞ծք վճռէ Քեզ Համար:
Չունիմ իրաւունք... Դու ո՞ր Չաստ-
ուածն ես,

Որպէս թէ՛ յԱթոռ Մովսիսի նստած՝
Արդարն և անմեղ ոսկով կը դատես,
Արդար իրաւունք ոտքիդ տակն առած.
Վայ Քեզ՝ Դատաւոր, աւանդ Քո անձին,
Բայց՝ Հազար աւանդ Քո այդ վեղարին:
Չունիմ իրաւունք... Դու այն Դպիրն ես,
Կամ թէ կեղծաւոր այն Փարիսեցի՛ն,
Որ առ երես միշտ կընդունես...
Պիղծն և լիբրն, մոլին և յոռին,
Սուրբ Եկեղեցւոյ՝ Փառապարգ Բիմին...
Անէ՛ծք Քո զլիւին, նզովք Քո անձին,
Որ զիտես խաբել՝ ազէտ ամբոխին:

Չունիմ իրաւունք... Դու ո՞ր Չաստ-
ուածն ես,
Որ անհամ աղով՝ աղել կըճնիս
Ժողովրդեան սիրտ, ո՞րչափ ախմար ես,
Որ քարոզութիւն, ընտիր վարք չունիս.
Փարիսեցի՛ կոյր, անմիտ և մոլար,
Ասա՛, ո՞վ տուեց Քեզ այդ սուրբ վեղար:
Չունիմ իրաւունք... Դու ո՞ր Չաստ-
ուածն ես,

Մի՛ դուցէ՛ այն սուտ մարդարէն լինիս,
Չոր կեղծ խորհրդով մեզ կը քարոզես,
Բայց կը զարմանամ՝ երես է՛լ ունիս...
Ոչխարազգեստ զայլ կոյր, լի՛րբ և մորոս,
Լէիրբազ * անուն, զաղան Կերբերոս:
Չունիմ իրաւունք... Դու ո՞ր Չաստ-
ուածն ես...

Որ երկինք, երկիր ի Հիմանց շարժես.
Չարին խորհրդով՝ սերմը կը ցանես,
Օձային թունով՝ որթը կը քանկես,
Եւ ո՛հ, թունալի զինին կը բաշխես
Խեղճ ժողովրդեան, ո՞րչափ անգութ ես,
Անգո՛ւսպ, բարբա՛րոս, դաւաճան Ազգիս,
Կարն՝ հերքում տալ՝ այս ուղիղ դատիս՝
Ասա՛, թէ՛ զօրեղ ապացոյց ունիս.

* Տառադարձօրէն գրած բառս ընթեր-
ցողք չլիբարդեն հանգուցեալ Այվազեան Գա-
րիէլ Արքեպիսկոպոսին, որոյ ուսումնական և
բարոյական մեծ արժանիքն և մատենագրական
հմտութիւններն անհերքելի ապացոյց են նորա
անգնահատելի արժանաւորութեան. նամանա-
ւանդ՝ իւր լեզուագիտական խոր հմտութեամբն
ևս՝ արդէն յայտնի էր՝ ուսումնական հին և
նոր աշխարհին, և գրաւել էր Եւրոպական հռչա-
կաւոր գիտնականաց ուշադրութիւնը. Այդ ան-
մահ հերոսը՝ մեզ ժամանակակից հոգեւորակա-
նութեան և ազգային մատենագրութեան Լու-
սատու Ջահը՝ թէ՛ գրով, թէ՛ բանիւ՝ գրաւած
էր նաև իմ սիրտն ու հոգին. և մինչև իւր
վերջին կէտը՝ փոխադարձ սիրով և ցանկալի
խորհրդածութիւններով՝ մտիմարիչ էինք մի-
մեանց, յենլով այն յոյսերուն վերայ, թէ
գերօրինակ իմն պայծառութեամբ պիտի փայ-
լէր հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բարեվայելու-
թիւնը, անկախութիւնը և նորա սուրբ ծննդոց
աղատութիւնը. և այս ամէնը՝ մենք ևս պիտի
տեսնէինք ժողովրդով հանդերձ և ցնծայինք...

Կամ ո՞ր օրինաց ատեան կը կամիս,
Դնանք՝ քննուինք, եթէ մեզք չունիս...
Օ՛հ, իժի՛ ծնունդ, ե՛կ՝ ուր կը փախչես...
Վայ Քեզ՝ Առաջնորդ, մոլար և թրթու,
Աւերածդ շատ, մեղքդ ահարկու,
Հողիդ՝ դժոխքն է, արդե՛ծք՝ զիտն՝ս դու,
Այս մէջն ու մնայլ՝ տամ Քեզ վերարկու,
Կ'առնեմ այդ վեղար՝ զլիւիդ ծաղրածու,
Ուղածդ կը տամ՝ Քեզ պէս անարգու...
Որ այդ տիպարով՝ մէջ այն աշխարհին,
Յանգիման լինիս՝ Աստուծոյ վճռին...
Քարոն նաւավար՝ ահեղ դժոխքին,
Ահա՛, կը տանի Քո այդ սե ոգին՝
Դառն տանջանքով՝ ի մէջ զեհնէն.
Անդ՝ Դու յաւիտեան, հետ Ախերոնին *
Պիտի տաղնապիս, պապակիս ուժգին,
Ստիւքս ** զետի՝ անմահ վտակին,
Որ դու երգմազանց դտար բնաւին,
Քո սուրբ Հայրենեաց Ուխտին, Կրօնքին,
Բոցեղէն ալիք Փղեգեթոնին ***
Թող այրե՛ն, լափեն Քո հոգին, մարմին.
Ի զուր կը դիմես դու Լեթէ **** զետին,
Մոռացում տալու Քո չար գործերին.
Ո՛հ, Քո այդ աչեր՝ ջայրոտ և բժին,
Հետ Կոկիտոնի ***** զառն ալիքներին,
Յաւիտենական ողբով ցաւաղին,
Պիտի լան, սգան, սարսուին և մրկին:
Քո սուրբ նախքը՝ Փրկչական Լուսով՝
Պահեցին Ազգը՝ ճիւղով, արմատով...

Ըստ գլխաբանութեան՝ դժոխքի գետեր էին
հետեւեալներն. —

* Ախերոնը՝ որ Տիտանեանց խմելու ջուր տա-
լուն պատճառաւ՝ դժոխքը ձգուեցաւ.

** Ստիւքս՝ որի վերայ երդում կընէին դէք.
և ո՞րն որ՝ երգմազանց կը գտնուէր՝ կը զըկուիր
այն աստուածամայ ջրից՝ հարիւր տարի.

*** Կոկիտոն՝ որի ջուրը արտասուք էր.

**** Փղեգեթոն՝ որի ալիքներն՝ բոցեղէն էին.

***** Լեթէ գետն, որ մոռացում կը տար
անցած գործերին. ուստի՝ երբ մարդկանց հոգի-
ները, իւրեանց առաջին կենաց հատուցումը՝
դժոխքի կամ Եղիւսեան Դաշտի մէջ ընդունելէն
յետոյ՝ կը փոխարկուէին ուրիշ մարմիններէ մէջ՝
կը լսէին այն ջրից, որպէս զի մոռանային իս-
պառ՝ իրենց վատթար կեանքի անցած, գնացած
գործերն.

Հնդկական:

Որ՝ անմահութեան սուրբ վտակներով՝
Ծիւ ծիւ փթթեցան՝ ժպտով ու գեղով...
Բայց դու՝ բարձրացած այդ... դահի վերայ,
Ձունիս Յաղթական մի գործ, մի վկայ...
Դղրդիւն՝ բոմբիւն,— ձայնդ միայն կայ,
Ձինչ դատարկ կարաս՝ որ արձագանք տայ:
— Դովովքդ՝ անթիւ, խնկարկուք՝ յիմար...
Պաշտօն կրնձային Բեզ՝ երկնից Հաւսար...
Մոլեռանդութիւն, զոր չկայ Հնար
Ջնջել Գո մտքէն, սրաէն ժանդազար...:
Եւ Գո՝ սրբազան խորհրդարանը՝
Մոռացած իւր պարտք և իրաւունքը,
Մնտալ յուսով՝... թողել է Անկը
Ազգային նաւուն՝ Գո լքեալ ձեռքը...
Որ՝ երկիւղալի ալեաց մէջ ընկած...
Մեծ կորուստ, սարսափ՝ չորս կողմը պատած՝
Նաւաստիք բոլոր կան ահաբեկած,
Յուսոյ խորխոր՝ ձեռքերէն թողած...:
Դուք չէք կարգացել Ազգաց Պատմութիւն...
Թէ ինչե՞ր զործեց պիղծն Մոլութիւն,
Ինչ պարծանք գտաւ Առաքինութիւն,
Երբ նա ժառանգեց նախադաճութիւն...:
— Յանկալին հռովմ՝ երբ կրպերձանայր...
Եւ մեծ զօրութեամբ՝ յառաջ կրնթանայր,
Թագն ու գայիսոն՝ միշտ ծիրանածայր
Փայլէր ի սփիւռս՝ զինչ ոսկիամայր,
Առաքինութիւնն էր՝ Առաջնորդը,
Մոլութեան վանիչ՝ խիստ դատաւորը,
Որով կրպարծէր հռովմ քաղաքը,
Ինչպէս կըստուգէ իւր պատմաբանը:
Եւ բարոյական այս շաւիղին մէջ՝
Այն ինչ Մեծն հռովմ՝ կառնէր ել և էջ...
Ազգին ճրագը կըմնար անշէջ,
Պահելով զնա բիւր բարութեանց մէջ...:
Ես այդ պատմական ապացոյցներուն
Շատերը կըթողում միւս թերթերուն,
Միայն՝ քանի մի գէպքեր հաստատուն՝
Կըսողեմ աստէն, որ Առաքինուն
ձանաչես յարդը, և ուժը անհուն:
— Երբ որ Տարբութիւնս* բարձրացաւ ի դահ՝
Մոռցաւ թէ՛ «Բարիք կըմնան անմահ».

* Այսինքն՝ Ազգային բարոյական նաւը:
** Հռովմայեցոց է. երրորդ թագաւորն էր:

Ինքն թագաւոր չունէր ոչ մի ահ,—
Կուրծքը դարձել էր երկաթի զրահ.
Տեսքով՝ զեղեցիկ, զէնքով՝ զօրաւոր՝
Կըփայլեցներ դահը փառաւոր.
Համայն ժողովուրդն, քահանայք բոլոր՝
— «Կեցցէ՛ զոչէին, Սրբայն ահաւոր»:
Եւ ահա, այստեղ են սրանչեղք,—
Բարոյականին՝ տենչալի վճիռք,
Տեսէք, թէ ի՞նչպէս բորբոքին լուցկիք
Վեհ Կամփիղօլին*, յիւսն զեղեցիկ.—
«Պատիւ չի՛ բերել հռովմայ Մեծին՝
Գահընկէջ չառնել հպարտ Տաւրաշին,
Որ բռնադատեց Լուկրէցիային...»
Ձի այն է՝ այն, նորա արժանին»:
Եւ իսկոյն և եթ՝ կայծակի նման,
Որտաց ձայնը բեմէն սրբազան...
— Անկաւ Տարբութիւնս դահէն ի կործան,
Ծածկեց խաւարը՝ զեւր արքայարան:
Թագն և գայիսոն, գահաբք պատուական՝
Յական թօթափել՝ հող, մոխիր դարձան.
Հառաչեց դահը՝ ողբով արտամական,—
Թէ՛ «արժանի եմ դատապարտութեան»...:
Եւ մինչև անգամ՝ զանունն Տարբութիւնս
Ջնջեց հռովմը՝ արկ ի տարտարոս...
Ձի մինչև յաւիտեան՝ մնայ անդ անյոյս,
Ձանսնէ փառքը... ոչ ասող, ոչ լոյս...:
— Իսկ անիրաւն այն՝ Տիրերիտս,
Ձոր որդեգրեաց Բարին Օգոստոս,
Երանին՝ փոխեց ի Հազար ափսոս,
Երբ կրեց յանձին՝ Բռնաւոր տիտղոս:
Առաքինազարդ դաք Մերակուտին՝
Ի սէր, ի պատիւ փառաց հռովմին,
Ձինուեցան ընդդէմ մոլի Սրբային...
Ազատել դահը՝ ի ձեռաց Նորին:
Եւ ժողովուրդն, քահանայք ամէն,
Գարշէին իսպառ այդ Անիրաւէն.
Անէծք կըթափուէր ամէնքի բերնէն,
Ինչպէս կայծակներ՝ ամպերու միջէն:
Ոխն, ատելութիւն՝ ի սիրտ ամբօխին
Պահուած էր անշէջ՝ ամէն վայրկեանին,
Ինչպէս որ կայծը՝ ի գայլախաղին.
Բայց ոչ, չէր զգալ սիրտը Տիրերին:

* Այսինքն՝ Խորհրդարանին.
XX Տաւրաշի աղաւթէ մօտից ի էջ:

— Որպէս թէ մեռաւ... բայց սպաննեցին,
Օրինակ տալու իւր յաջորդներին,
Որ այն է վերջը խիստ բռնաւորին:
Մէհ, ի՞նչ խնդութիւն տիրել էր այն օր,
Երբ որ նա փչեց ողին թունաւոր.
Բոլոր ժողովուրդն եկաց ի թաբօր...
Կըցնծայր հռովմ՝ տեսեալով փառաւոր:
Մերակոյտքն ամէն մեծ պարգեւներով,
Եւ քահանաներն անթիւ զոհերով
Դիմեն ի տաճարս շքեղ հանդէսով,
Եւ այս իսկ ուխտով և սուրբ դաշինքով.—
Որ զիք յօժարին, անիրաւ հողին
Տիրերիտսին մատնեն անդունդին...
Ձաննն իւրեանց մէջ՝— յաստեղս եթերին,
Ուր կ'անմահանան մարդիկ երկրածին...»:
— Իսկ քեզ՝ ով՝ Ներոն, անդունթ բռնաւոր,
Ինչ սրտով երգեմ... Մայրդ աղերսաւոր...
Բողոք կըբառնայ յոյժ աղէտաւոր...
Կըյիշէս արդեօք մեզքդ ահաւոր...:
— Անիծուած հողի, անիծուած մարմին...
Որ չինայեց իւր մօր կաթողին,—
Ընդդէմ օրինաց՝ բնութեան կարգին,
Մխեցիր սուրը՝ հէզ մօրդ կուրծքին,
Եւ սպաննեցիր՝ յաւէտ եղկելին,
Սարսուռ ձգելով ի սիրտ հռովմին,
Անշինջ յիշատակ թողով աշխարհին,
Եւ վախճան տալով սուրբ զգացմունքին...:
Եւ այդ անօրէն վարմունքը՝ անբաւ
Եւ դառն չորեաց՝ ոչ, պատճառ դարձաւ.
— Նախկին պարծանքէն հռովմը ընկաւ,
Երբ կայսեր ձեռք անօրինեցաւ...:
Այն՝ (ձեռքը) որ հռովմին օրէնքներ
կըտար՝
Մարդասիրութեան՝ վսեմ դաղափար,
Սրբազան պատգամ, դատաստան արդար,
Ազգային պատուոյն, փառաց օգտակար:
Եւ Անթիգոնեանց խիստ յիշատակներ՝
Անիրաւ Ներոն, զու նորոգեցեր,—
Եւ աշխարհիս մէջ զու միայն եղեր՝
Ժառանգող պատուոյ Մայրասպան Կայսեր:
Բայց թէ՛ ի զժւր է, ի զժւր, բռնաւոր,
Այն փաստաբանի ճառը բանաւոր,—
Թէ՛ արդար դատով՝ մահ տուիր քո մօր,
Որ ծնաւ քեզ պէս որդի ախտաւոր.—

Ծնունդ՝ չար, և հեռ, նախատինք ազգի,
Որ պարծանք չեղաւ Մեծին հռովմի:
Խորհեցաւ խիղոյն՝ ծերակոյտն բարի,
Ի նոյն օր մահուան Ազրիպիւնայի,
Երբ լսեց ճառը նոյն փաստաբանի,
Ձի այնուհետեւ՝ հռովմ թէ պարծիլ...
Առաքինութեամբ պիտի ղինուորուի...
Կատարում տալով՝ զործոց սխրալի...
Որոնցմով հռովմ յաւէտ պիտի փայլի,
Ինչպէս որ արփին՝ ի մէջ եթերի:
Իսկ քո Առաջնորդ, այդ կոյր Առաջնորդ,
Ազգաւոր կրից, զործոց նախանձորդ,
Դարձել է այժմս, ոչ, սուտ փոխանորդ*
Սուրբ Գրիգորի Գահին ժառանգորդ:
— Ուր է պարծանքը հայկական Գահին,—
Լուսատու Ջահին,— սուրբ Գրիգորին.
Ուր են մեր հովուաց սրինգներն հին,
Որք սէր, միութիւն կրնեցնէին...
Ուր են այն Սրիիք, Ազգալոյս Սրիիք,
Կոյր Տգիտութեան խաւարին մերժիչք:
Ով կըր Առաջնորդ, դու, հայր սրբազան,
Արծիւների տեղ աղանեաց փոխան՝
Ժողուել ես շուրջդ բուերն անպիտան...
Գիտեմ՝ ժառանգ ես՝ Գահին հայկական,
Եւ Գլուխ, և Պետ՝ զօրեղ, անսասան,
Բայց՝ որ Բեզ չ'օծեր Աջն Փրկչական,
Ես՝ ի՞նչ օրէնքով՝ քեզ յարգութիւն տամ,
Կամ՝ ծունր դնեմ երկրպագական:
— Թող, հայաստանեայց Աթոռը՝ տիտուր
Քօղն առած գլխին՝ լայ աղէտալուր,
Որ Աստուածային սիրոյն՝ անշէջ հուր,
Փոխուել է այժմս՝ ատելութեան սուր...:
Մեր չքնաղ նախնեաց արիւթ թիւնը...
Պարծանք էր ազգին, և մարբութիւնը...
Բայց աւանդ, այժմեան պղերգութիւնը՝
Նոյս յաջորդաց մոլորութիւնը՝
Նախատինք զրէ՛ արդարութիւնը,—
Աստուծոյ ձայնը,— ճշմարտութիւնը:

* Այս հանգամանաց մէջ՝ ներկայն անցելոյ և
ապագայի ակնարկութիւն ունի. որովհետեւ՝
Սուրբ Էջմիածնի Աթոռը՝ երջանիկ է այժմս՝
իւր արժանաւոր Գահակալի Առաջնորդութեամբ:
Հեղինակը:

Տիրել է քիչ կողմնապաշտութեան,
հատու է սուրբ ռեսպեկտիւթեան,
եւ աւերածով անսիրելութեան՝
Ո՛հ, քայքայուել է կապը միութեան...
Մեծ ամբթանք են թէ զրի առնեմ
Ամէն զորքերը՝ և խաղաղութեամբ...
Բայց, մեծ յանցանք են՝ եթէ որ լռեմ,
եւ ազգիս սիրտը՝ հոգւոյ... լոյս... չձգեմ:
Որովայն ունին՝ որովայն իժի,
եւ լեզունքն՝ նման կարիճի,
Անիրաւ դատումն՝ բանաբերութեամբ լի,
եւ ո՞վ է այն մարդ՝ որ չվարակուի...:
Ազնիւ, սուրբ սէրը լեզուով չի՝ պանծայ,
Սրտով կըխօսի և կ'աւերժանայ...
Իսկ խարդախ սէրը լեզուն կըբանայ...
Այնպէս որ կարծես, հոգին ալ քեզ տայ:
— Այդ մահադել է, որ քո մէջը կայ,
Միթէ չզիտես... անմիտ աբեղայ.
Սուրբ էջմիածնի Աթոռը վկայ,
Որ քո սրտին մէջ հայութիւն չկայ...:
Թող ցածուցանեն միշտ ազնիւները...
եւ բարձրացնեն անարժանները...
Թող միշտ աքսորուին*, ո՛հ, անմեղները...
եւ պատիւ առնեն յափշտակողները...:

* Այն՝ (այսինքն մեզ ժամանակակից) քրտո-
րանքներն՝ զոր երբեմն կրեցին ոմանք Սուրբ
էջմիածնի միաբաններից՝ այնքան զգալի չէին,
և այնքան խոր տպաւորութիւն չթողին ողջա-
միտ սրտերի մէջ՝ որքան Խորէն ծ. վարդապետ
(այժմ՝ եպիսկոպոս) Ստեփանէի քրտորանքներն՝
զոր կրեց կատաղի նախանձու և ռեակայութեան
երեսից. Աքսորանքը՝ Ախալցխայից սկսուեցաւ՝
Վեհափառ Մակար կաթողիկոսի հրամանաւ,
նախ՝ ի հաղթաւ և ապա՝ ի Սուրբ Խաչ վանքն
հին Խրիմու. անտի՝ ի Ս. Պետերբուրգ, (որպէս
թէ պաշտօնով). և յետոյ՝ ի Ս. Պետերբուր-
գից՝ կրկին ի Խաչ վանքն, ուր Խորենացին
փոխարկեց յաշխարհիկ լեզու. Իսկ այժմեան
Վեհափառ հայրապետի թեմադրութեամբ (Աս-
տրախանի թեմին՝ ժամանակաւոր առաջնորդու-
թեան չլաշտօն վարելուց յետոյ) վերստին այ-
ցելեց Խաչ վանքի՝ յաւերժական ստուերնե-
րին... հովանաւոր ծառներին և կարկաշտ
ջրերին, ինչպէս և՛ նոյն իսկ կղզեացած անա-
պատի՝ խոր լուծութեանը, խստութեանը և կոշ-
տութեանը, որոնք՝ (այսինքն՝ այդ երկնատուր

Թող, սէր վայելեն շողքորթողները,
Թուք ու մուր առնեն ընտիր, լաւերը...
Թող գրկեն, շոյեն այդպէս մեղքերը,
եւ կոխան օտից տան բարիքները...:
Ողբեր կըգրէք, կ'ողբաք չարիքներ,
Բայց ծաղը ու ծանակ կընէք բարիքներ.
եւ զիտեմ՝ չունիք հարազատ մայրեր...:
Փոխանակ նոյա կեան խորթամայրեր...:
Առաքինութեանց** անհաշտ ռսոխներ,
Դուք էք՝ արգարե, դուք՝ Առաջնորդներ.

պարգևներն ու երեղթները) բնութեան թա-
ղաւորութեան մէջ անբաժան են միմեանցից.
Այս տարաբախտ դիպումների մասին՝ որոնք
աւելի անմահացողին սրբազան Խորէն հայրի-
կի տաղանդներն և բարոյական սկզբունքներն՝
մենք, առ այժմս՝ չենք ցանկալ քննադատական
և հրապարակական ասպարէզ բանալ. այլ՝ կը-
կնքենք մեր այս համառօտ ծանօթութեան բովան-
դակութիւնը՝ Արեւիոս կայսեր հետեւեալ ա-
նուշահոտ զմռով, թէ՛ յիշեալ առաքինի և
օգոստափառ կայսրը, իւր կեանքին մէջ՝ երկու
բանէ միայն զգուշացել էր. — առաջին՝ որ եր-
բէք չէր ընդգրկմամբառած՝ վիճելով յայտնի
արդարութեան դէմ: և երկրորդ՝ չէր ունեցած
նաև հակադրութիւն ընդդէմ՝ առաքինի ան-
ձինքներին, մտաբերելով՝ որ առաքինութեամբ
միայն կըհովանաւորուին ու կըխնամարկուին
դէք, և արդարութեամբ կըկառավարուին մար-
դիկները. Ուստի՝ եթէ ահանջ ունին՝ թող
լսեն... սուրբ էջմիածնի վերահսկողներն, և ըն-
թերցողն ևս՝ թող զգայ և զարթի այդ մե-
ռելատիպ թմբութեան և անզգայութեան, և
այսչափ միայն թող յիշէ, — որ եթէ դէք,
(այսինքն՝ այդ կապալաշտութեան դարերի կուռ-
քերն կամ շատուածներն) արդարութիւն և
առաքինութիւն կըպահանջէին, իսկ Բրիտոսը,
և կամ՝ նորա աւանդապահ Յաջորդներն, —
(Առաքեալք, Աւետարանիչք և նախնի սուրբ
հայրք)՝ Ի՛նչքան գերազանցութեամբ վրէժխնդիր
էին և են, և պիտի լինին այդ Աւետարանա-
կան անջինջ սկզբունքներու, — ստորագութեանց
վերաբերութեամբ՝ զորս հայաստանեայց եկե-
ղեցւոյ յատկութեանց և փառաց անհաւատա-
րիմ՝ ներքին թշնամիներն կ'աշխատէին ջնջել
քրիստոնէական կրօնի տարածման օրերից սկսած:

** Առաքինութեան նկատմամբ օտարազգի
պատմութիւնը կըհաւաստիացնէ, որ հռովմի մէջ՝
երկու առաքինի անձինքների, այսինքն մի բրտի

Դուք՝ հռչակելի ունիք շատ զորքեր,
եւ Մոկսիրի* խաղաղութեան կեանքեր...:
Ձէք վերաւորուիլ այս իմ խօսքերէն,
Զի զուրկ էք այն վեհ զգայմունքներէն, —
Ո՛վ կրնայ խաղող քաղել փշերէն,
Կամ անոյշ վարդեր չորցած թուփերէն...:

և մի պարտիզպանի պատճառաւ՝ տասը խոր-
հրդատուներ արձակուել են՝ նոյն իսկ Մերա-
կուտի անգամակցութիւնից. որովհետեւ մինի
սափորին, և միւսին՝ կանաչած բոյսերի մի քա-
նիսներին գինը չէին վճարել. Իսկ այժմս՝ այն աս-
տիճան արհամարհուած և ոտքի տակ է ընկած
Առաքինութիւնը և Առաքինին՝ որ մոլութեան,
չարութեան, և անարդարութեան ամենամեծը
(շատ քիչ բացառութեամբ) նոյն ինքն վարդա-
պետը, և եպիսկոպոսը, և քահանայն, և իշ-
խանը կըյանգզնի գործել. և այնու՝ առաւել
ես կըվերապատուին, և աւելի բարձր պաշտօն-
ների զլուխ այնպիսիներն կըկանգնին, որի յու-
սահատութեան խոր հառաչանքը՝ Թեսալոնիս
ևս՝ այսպէս արձանագրած է՝ իւր Փիլիսոփայա-
կան խորհրդածութեանց մէջ. —

«Տեսեալ ի ստորինս՝ խառնակ դամենայն,
Զփիծակ մարդկային՝ լաւերժ ի միման.

Չունիմ իրաւունք... Դու այն Չաստ-
ուածն ես,
Որ մեղուկ քամել և ուղտեր կըլլել՝
Որպէս թէ՛ մեղք է, այլոց կ'արգիլես,
Բայց ուղտին մեծը՝ ո՛հ, դու կըկըլլես...:
— Ունիմ իրաւունք... Յիսուսի, — Փրկչին
Տուած վայրը՝ թափել Գո զլիւին:

ի 11-ն Յունուարի, 1897 ամի,
ՂԱխաղխայ:

Զվատաց կայտոնել, և զլաւաց կական,
Կրօնք ի սրտէս անկանին կործան:

եւ կամ՝ գուցէ այսպէս պիտի գրէր. —
Կրօնք՝ ի սրտէս անկան ի կործան...:

* Պատմութեանց մէջ՝ առաքինական պա-
տուով շատ հռչակաւոր Փիոսս արքայն էփի-
րօտաց՝ իւր Արքայական մի մատանոյ մէջ՝ քան-
դակել տուած էր հետեւեալը. —

«Առաքինսիրին՝ սակաւ է վարձ լինիլ տէր
ընդհանուր աշխարհի. իսկ Մոլեսիրին՝ սակաւ
է պատիժ զոկել զնա ի կենաց»:

Հեղինակը:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ և արտաքին եկեղեցական սուրբ Հարց պատմութեան Հաւատարիմ աղբիւրներով, որոց ստուգութեանց մասին կարող են հաւատարիմաբար ընթերցողք նոյն իսկ եկեղեցական պատմութիւններէ:

¹ Ռուսո. Աղանդաւոր մի էր՝ ազգաւ գաղղիացի, որ ԺԸ-երորդ դարուն՝ շատերու հետ՝ (ի միասին) Վոլթէռի Աստուածընդդէմ ըսկզբունքներուն հետեւելով՝ աշխատեցաւ, զանազան ուսումնական գրուածովք՝ կործանել Քրիստոնէական կրօնքն ու եկեղեցին:

² Կերդոն, որ Բ. դարուն—140 թուականին, Սիմոն Մոգին աղանդը կըստփորեցէր հռովմայի մէջ, Սա երկու Աստուած կըճանաչէր. մինը՝ չար, ստեղծող աշխարհի՝ Կերդոն անունով. և միւրը՝ բարի, ստեղծող երկնի, և հայր Քրիստոսի. Առաջք կըգաւանէր զՔրիստոս, կուրանայր մարմնոց յարութիւնը և միայն՝ հոգւոց յարութիւնը կընդունէր: Աւետարանի ամէն խօսքերն չէր ընդունել, այլ՝ ո՛րն որ նպաստաւոր էր իւր մոլոր վարդապետութեան. Առաքելոց գրուածքն և Յայտնութեան գիրքը կըստէր: Սուրբ Հիւզենոս Պապը դատապարտեց այս աղանդը 1330 թուականին. իսկ սորա հետեւողներն՝ 1038 թուականին, դատապարտուեցան Արևելեան Ժողովի մէջ:

³ Ակակ. Պարսիկ էր ազգաւ, որ Ե-րորդ դարուն՝ Բարձումայ աղանդաւորին հետ՝ ջատագով էր Նեստորի աղանդին, և կըթելադրէր եպիսկոպոսներուն՝ որ կին պահէին: Այս աղանդաւորը՝ թէև շատ համակրողներ ունեցաւ, այնու ամենայնիւ դատապարտեցին սուրբ Հարց Ժողովով:

⁴ Վոլթէռ. գաղղիացի էր, որ ԺԸ-երորդ դարուն՝ անաստուածութիւն սերմանելով՝ վեր ի վայր տապալեց ամբողջ Եւրոպան, մանաւանդ՝ Գաղղիան: Շատ թափանցիկ էին սորա գրուածքներն, միանգամայն և ոգևորուած՝ խորամիտ խօսքերով և հանճարով. թէև՝ երբեմն երբեմն

վայրաբանութիւն և ծաղրածութիւն մէջ բերելով՝ նոցա գեղեցիկ իմաստներէն և խօսքերէն շատերը՝ կատակի տեղ գործ կ'ածէ, ընդդէմ՝ Աստուծոյ և կրօնի: Բայց և այսպէս՝ շատ մաքեր թունաւորեց և անհամար հետեւողներ ունեցաւ իւր մոլորութեան:

⁵ Սարէլ Աղանդաւորն՝ Գ-րորդ դարուն երևեցաւ: Սա Լիւրէացի էր, Պղղոմայիզի մէջ ծնուած, որ Նէոդոս աղանդաւորին աշակերտելով՝ կուրանար Երրորդութեան երեք Մնձնաւորութիւնը, այսինքն՝ հայր, Որդի և Սուրբ հոգին, և ի մի գէմն խառնակեալ՝ կըգաւանէր: Նոյն անձն էր, կ'ասէր՝ որ երևեցաւ Յորդանանու մէջ, նոյնը՝ որ չարչարուեցաւ, և նոյն Մնձնաւորութիւնն էր՝ որ հանգչեցաւ Առաքեալներուն վերայ: Դատապարտուեցաւ սուրբ Դիոնիսիոսէն 319 թուականին:

⁶ Յակոբ Մանճալոս. ազգաւ Մասրի էր, որ Ե-րորդ դարուն՝ ինքնագլուխ, աղանդաւորութիւն հաստատեց Ստորիներուն մէջ. յորմէ առաջ եկան Յակոբիկք մականունով հերետիկոսներ: Յակոբ Մանճալոսի համար պատմիչք կըվկայեն, որ գրոշմածներուն և մկրտուածներուն ճակատը կըգրոշմէր շանթով, Յովհաննու Մկրտչի այս խօսքին հիման վերայ, թէ՝ «նա մկրտեսցէ զձեզ և հրով»:

⁷ Եւտիքէս՝ աղանդաւոր էր, նոյն իսկ Ե-րորդ դարուն, և վանահայրութեան պաշտօն ունէր ի Կոստանդնուպօլիս, որ Քրիստոսի մէջ մի բնութիւն կըգաւանէր: Դործակից եղաւ սորա Աղէքսանդրիոյ Դէոսկորոս Պատրիարքը և Սամստացի Պարսամ Արքիմանդրիտը: Սա դատապարտուեցաւ Կոստանդնուպօլսոյ մէջ՝ իւր գործակիցներուն հետ՝ 450 թուականին. իսկ 451 թուականին՝ Քաղկեդոնի Ժողովին մէջ:

⁸ Նեստոր. Եպիսկոպոս էր Կոստանդնուպօլսի և Մոպսուեստացւոյն աշակերտ, որ նոյն իսկ Ե-րորդ դարու 430 թուականին քարոզեց և վարդապետեց, թէ՝ Սուրբ Կոյս Մարիամը Աստուածածին չէ. և թէ Քրիստոսի մէջ երկու անձինք կան. ուրացաւ յատկութեանց հաղորդութիւնը, որովհետեւ միայն բարոյական միութիւն կըխոստովանէր Քրիստոսի մէջ, և ո՛չ գոյացական: Սա նախ դատապարտուեցաւ հռովմայի և Աղէքսանդրիայի մէջ՝ 430 թուականին, և ապա Եփեսոսի մէջ՝ 431 թուականին:

⁹ Ապեղէս հերձուածողն, որ Բ. դարուն՝ հետեւելով Մարկիոնի և Մարկիոնեան աղանդապետներուն, կ'ասէր, թէ՝ Աստուած մի է, և ծնող ուրիշ Աստուծոյ, որն որ աշխարհը ստեղծեց: Քրիստոսի մարմինը առաջք կընդունէր, այսինքն՝ կըքարոզէր, որ նա՝ իւր Մարմինը աստղերէն կազմած էր՝ երկինքէն իջնելու ժամանակ. իսկ երկինք ելանելու միջոցին՝ մարմնոյն մասերը զատուելով՝ միայն հոգին վերացաւ:

¹⁰ Մարկիոն աղանդաւորը Պանտացի էր և որդի եպիսկոպոսի. մանկութեան հասակին մաքրասէր էր, բայց վերջը՝ աղտողի գործոց հետեւելով՝ իւր հայրը արտաքսեց եկեղեցիէն, այս պատճառով փախաւ հռովմ. և նոյն իսկ Բ. դարուն՝ միանալով Կերդոն աղանդաւորին հետ՝ երկու Աստուած քարոզեց, —բարի և չար. մեռելոց յարութիւնը ուրացաւ, հոգեփոխութիւնը վերահաստատեց. և ո՛չ միայն առաջք է՝ ասաց Քրիստոս, այլև՝ վարդապետեց, թէ Քրիստոսը երկու է, մինը՝ որ Տիբերիոս կայսեր ժամանակ երևեցաւ՝ Ա. դարուն. իսկ միւսն՝ որ պիտի գայ նորոգելու հրէից օրէնքներն: Բոլոր անօրէն մարդիկ, օրինակի համար՝ Կայէնը, Սոդոմացիները, Գոմորացիք, Յուդան և ուրիշներն՝ փրկուած կըհամարէր. իսկ արդարեան՝ դատապարտուած: Հին Կտակարանը մերժեց, նորն ևս փոփոխեց, միմիայն Ղուկասու Աւետարանը անփոփոխ թողնելով՝ Պողոսի կրճատուած թըղթոց հետ. անվաւեր ձեռով մկրտէր. իսկ ծանր յանցանքներու մասին ևս մի նոր մկրտութիւն հաստատեց: Մարկիոնեանք կենդանի մարդիկն էր կըմկրտէին մեռածներուն համար. կանայք ևս մկրտութեան խորհուրդ կըկատարէին: Մարկիոնեաններն կ'ատէին իրենց մարմիններն և որդեճնութիւնը. և ոմանք՝ բարձր լեռներէ կամ ուրիշ բարձր տեղերէ գահալիժութեամբ մարտիրոս կըհամարէին իւրեանց: Սղբա դատապարտուեցան Արևելեան Ժողովի մէջ՝ 160 թուականին. իսկ Մարկիոնի աղանդն հերքելու

համար՝ սուրբ Երանոսի գահակալութեամբ Լուգդոնի Ժողովը գումարուեցաւ, նոյն իսկ Բ. դարու վերջին:

¹¹ Արտեմոն. նոյն իսկ Բ. դարուն՝ Թէոդոտոս Ոսկերիչ աղանդին հետեւելով՝ լոկ մարդ կըքարոզէր զՔրիստոս. և Աւետարանի բոլոր խօսքերն՝ ծուռ մտքերու կըվերածէր: Իսկ Թէոդոտոս Ոսկերիչը՝ բացի այսպիսի մոլոր սկզբունքներէ՝ նաև կըքարոզէր, թէ՝ Քրիստոս ստորին է քան զՄելքիսեդեկ, որովհետեւ նա, այսինքն Քրիստոս՝ մայր ունէր, իսկ Մելքիսեդեկը՝ չունէր: Սա՝ (Արտեմոն) մի օր՝ զիւսիքեան զօրութեամբ օղը համբարձած միջոցին՝ վայր ընկնելով սատկեցաւ:

¹² Մոնդանոս աղանդաւորն Բ. դարի մէջ երևեցաւ, իրրեւ մարդարէ՝ լցուած հոգւով Սրբով. երկու կին կըպահէր, որոնցմէ այլ և այլ գաղանքներ իմանալով՝ ուրիշներուն կըգուշակէր: Սորա մոլորութիւններն հերքելու համար՝ 197 թուականին, Ժողով եղաւ Գաղղիայի մէջ և այն Ժողովէն 22 տարի հետք՝ սպաննուեցաւ նոյն իսկ իրեն զիւթօղ կնիկներէն: Մոնդանեաններն կըպատուէին նորա, իրրեւ հոգի Սուրբ. Երկրորդ ամուսնութիւնը կըմերժէին. երեք քառասնորդական պահք ունէին, իւր կարեւոր հոգւոյ փրկութեան համար. կուրանային, թէ՝ եկեղեցին իշխանութիւն ունի ծանր յանցանքներն թողնելու: հոգիներն մարմնեղէն են՝ կ'ասէին. Պատարագին մէջ հաց և պանիր կընուիրէին, որոյ համար Առթաթիթի թէ մականուն կրեցին, այսինքն է՝ հացպանիւրեանք: Մոնդանեանք, պատարագի հացն ևս մի տարեկան տղայոց արւնով կըշաղուէին և այն տղաներն մարտիրոսներ կ'անուանէին:

¹³ Մարկոս, նոյն Բ. դարուն մէջ՝ աշակերտելով Վաղենտինոս հերձուածողին՝ առաջք կըխոստովանէր զՔրիստոս. և այս ձեռով կըմկրտէր. —«Յանուն անձանթի Աստուծոյ ամենայն եղելոց և ճշմարտութեան, որ ապաւէն է ամենեցուն, և այնմ՝ որ էջ յերկնից ի վերայ Յիսուսի: Չորրորդ դարու մէջ ևս՝ Մարկոս Մանիքեցին դուրս եկաւ և տարածեց նոյն աղանդը Գաղղիայի մէջ:

¹⁴ Մակեդոն՝ Դ-րորդ դարի ծնունդ. եպիսկոպոս էր Կոստանդնուպօլսոյ, որ և կոչուեցաւ հոգեմարտ, որովհետեւ կըստփորեցէր, թէ միայն Որդին Աստուած է՝ հօր նման, իսկ հոգին Սուրբ է արարած, և բնութիւնով և պատուով՝ ի վայր քան զԱստուած (Աստուծմէ ստոր): Սա դա-

տապարտուեցաւ, նախ՝ Աղէքսանդրիայի մէջ, 362 թուականին, յետոյ՝ Կոստանդնուպօլսոյ Ա. ժողովին մէջ, 381 թուականին:

15 Հերաքս՝ աղանդաւոր էր Գ-րորդ դարուն, ազգաւ Եգիպտացի: Սորա մոլորութիւնը՝ խառնուրդ մի էր՝ Մանիքեցւոց և Գնոստիկեանց աղանդաւորութիւններէն: Հերաքսի հետեւողներն ամուսնութիւնը կը մերժէին, կին չունեցող՝ չափահաս մարդկանց միայն՝ փրկութիւն կը լինի, կ'ասէին և ոչ մանկանց: Երկրաւոր գրախտը չէին ընդունիր, կերակուրներէ և գինիէ կը ժուժկաւէին, և Մելքիսեդեկ քահանայն կընդունէին չոգւոյն Սրբոյ տեղ:

16 Արիոս հերետիկոսը՝ քահանայ էր, Եգիպտոսի մօտ՝ Լիբիայի մէջ ծնուած, որ Դ-րորդ դարուն՝ նախ, Մելիտոսի հերձուածը ընդունեց, ապա՝ յետ կենալով՝ նորա մոլորութիւններէն, սարկաւազ ձեռնադրուեցաւ Աղէքսանդրացի սուրբ Պետրոսէն: Բայց նորէն՝ առաջին հերձուածն ընդունելով, արտաքսուեցաւ նոյն իսկ Ս. Պետրոսէն, որոյ մահէն յետոյ՝ քահանայ ձեռնադրուելով՝ երէց կարգուեցաւ Աղէքսանդրիոյ եկեղեցւոյն, 315 թուականին: Այնուհետեւ սկսեց սիրամանկ և տարածել Արիոսական չար սկզբունքներն, քարոզելով, թէ՝ Որդին, արարած է՝ և համագոյակից չէ՝ հօր: Կըպնդէր, որպէս թէ՝ Մարգն Քրիստոս՝ Բանական հոգի չունէր, այլ Բանն ելից զտեղին, որ և դատաւարտուեցաւ, նախ՝ Աղէքսանդրիոյ ժողովին մէջ՝ հարիւր եպիսկոպոսներէ, և ապա՝ Նիկիոյ ժողովին մէջ՝ 325 թուականին:

17 Փոտինոս՝ եպիսկոպոս էր Սիրմիոյ և ծննդեամբ՝ Գաղղիացի, որ Դ-րորդ դարուն՝ հետեւելով Սամոսատցի աղանդաւորին՝ կը քարոզէր թէ՝ Քրիստոս Աստուած չէ, այսինքն՝ անսկիզբն Աստուծմէ՝ անսկզբնաբար յառաջ չէ եկած: Այլ՝ Սուրբ Կոյս Մարիամէն ունեցել է իւր գոյութիւնն և սկզբնաւորութիւնը: Սորա

ընդդէմ ժողով եղաւ Մեդիոլանի մէջ 347 թուականին:

18 Նեկոտոս՝ Եփեսացի էր, որ Գ. դարուն, Ասիայի մէջ զօրանալով՝ Երրորդութիւնը կ'ուրանար և մի Սնձնաւորութիւն է՝ կ'ասէր, Աստուած: Սա՝ թէպէտեւ շատերը իրեն դարձուց, բայց յետոյ դատաւարտուեցաւ Սուրբ հարց ժողովով:

19 Պետրոս Վալդոս աղանդաւորը՝ ԺԲ. դարուն, այն է՝ 1170 թուականին կը քարոզէր, թէ՝ պէտք չէ՝ Պապին հնազանդիլ, որովհետեւ արձակելոյ և քահանայադործելոյ իշխանութիւնը՝ աշխարհականներուն չնորհուած է՝ կ'ասէր: Պապական ներողութիւնն և քաւարանը իսպառ կ'ուրանար: Կը վարդապետէր՝ որ սուրբերն մարդկանց խնդրուածքները չեն լսեր: Սորա հետեւողներն՝ Աղքատը Լուգոնի և Անշաքաթեանը կը կոչուէին, որովհետեւ կրօնական տօներ չունէին: Սորա դատաւարտուեցան Լատերանոս ժողովին մէջ՝ 1179 թուականին:

20 Քարպոնաքը, ներկայ ԺԹ-րորդ դարուն՝ աղանդաւորներն են, Փռամասոններու մնացորդներէն, որոնք՝ ԺԸ դարուն յայտնուեցան: անկրօն են և վերջին ժամանակներս մեծ խռովութիւն յարուցին Սպանիայի և Իտալիայի մէջ: Այս աղանդաւորներու նպատակն էր՝ եկեղեցականներէն և թագաւորներէն մեծամեծները մեղցնել, որ և ծածուկ միաբանութիւն ունէին ընդդէմ եկեղեցւոյ և տէրութեանց: Պիոս Է. Քահանայապետը դատաւարտեց այս աղանդաւորներն՝ վերջոյգրեալ Փռամասոնք աղանդաւորներուն հետ:

21 Բարձումայ՝ որ Ե. դարուն, Ակակ աղանդաւորին հետ ջատագով էր Նեստորական աղանդին, կը թոյլատրէր եպիսկոպոսներուն՝ որ կին պահեն: որոյ մոլորութիւններն դատաւարտեցին սուրբ հարց ժողովով:

Հետինակը:

ՋԵԿՈՒՅՄՈՒՆԷ.

«Կոյր Առաջնորդը» կը բաղկանայ 12 Ծրճանից: Սոյն Ա. շրջանի տպագրութիւնից յետոյ միւս շրջաններն ևս պիտի տպագրուին բաժանորդագրութեամբ, որոյ ղին նշանակուած է 25 կոպ.: Ամէն մի շրջանին վերջը պիտի տպագրուի նաև իւրաքանչիւր բաժանորդաց անուանական ցուցակը: Իսկ ներկայ շրջանիս տպագրական ծախսոյ փոխադարձ օժանդակութիւն ստացայ մի առաքինի գերգաստանից, որոնք՝ հայկական զրականութեան անհրաժեշտ յառաջադիմութիւնը ցանկալով ժամանակակից հանգամանաց և անցից նկատմամբ՝ արդէն ճանաչել էին նաև՝ այսպիսի մի նոր հրատարակութեան կարեւորութիւնը և օգտակարութիւնը:

Այս գոլորտաբնայ աշխատասիրութեան միւս մասերն՝ թէ՛ նիւթերուն պարունակութեամբ, և թէ՛ լեզուին և ոճին գեղեցկութեամբ և խմատից զօրեղութեամբ՝ յուսամք, թէ՛ ոչ սակաւ սիրալիք ընդունելութիւն դանէ ընթերցողներէ:

Ոմանք ի մերադնեսցոյ՝ ինչպէս և սուրբ Էջմիածնի միաբաններէ լաւերն՝ կարդալով «Դաշնակք Եղիշեաց» վերնադրով աշխատասիրութեանս Ա. հատորը՝ զօր նուիրած էի հայոց Վեհափառ «Հայրիկին», ցաւակցութիւն կը յայտնեն, թէ՛ ինչու համար մինչ ցարդ չտպագրուեցաւ, որովհետեւ լսել էին, որ ինքն Վեհափառ հայրապետը ևս շատ հաւանելուց յետոյ՝ խոստացել էր իւր ծախսով տպագրել առաջին ի Ս. Պետրոսը: Եւ հետեւաբար՝ ինչ ևս հրաւիրած էր ի ս. Էջմիածին. որը հաւատարմանում է նոյն իսկ Վեհի Դիւանից 1894 թ. Յունիսի 14 ին, ընդ համարաւս 917, յանուն իմ ուղղած գրութիւնը: Եւ որովհետեւ՝ այս ախար երեւոյթի պատասխանն կարող են ընթերցողը նոյն իսկ Վեհափառ «Հայրիկից» ստանալ՝ կ'ամփոփեմ խօսքիս շրջանը, հաղորդելով ազգայնոց՝ որ «Դաշնակք»

կը բաղկանայ 4 հատորից, որ և ոգևորուած է՝ Աղգային, Ուսումնական, Բարոյական, Պատմական, Կրօնական և Բանաստեղծական նշմարներով: Առաջին հատորին մէջ՝ «Դաշնակի» թելերն կը զրուտանն նաև հայկական «Հայրիկին», Խորէն Արքեպիսկոպոս Նարայէյին, ԲաժՖիին, Ռափայէլ Պատկանեանին, Խորէն Ժ. վարդապետ (այժմ՝ եպիսկոպոս) Սաեփանէին, և հայութեան անմոռանալի «Մշակին» — Դրիւոր Արծրունուն: Իսկ վերջաբանը՝ կը բաղկանայ Վեհափառ Տէր Մակար Կաթողիկոսի մահով: Սորա (Դաշնակի) միւս հատորներում պիտի նուագուին ոչ միայն Ռուսահայոց պարբերական թերթերի՝ արժանաւոր խմբագիրներն և աշխատակիցներն, այլ և սուրբ Էջմիածնի միաբանութեան՝ զիանական և տաղանդաւոր եպիսկոպոսներ, վարդապետք, վարժապետք, ինչպէս և նոյն Առաքելական Սթոլի՝ արժանաւոր, և թէ՛ անարժան Դահակալներն... Պիտի երգուին նաև հայ զրականութեամբ պարագօրդ՝ ազգասէր և ուսումնասէր հոգևորականք և աշխարհականք, որոնք՝ աւանդապահ են հայրենի եկեղեցւոյ առանձնայատկութեանց, և նախանձաւոր նորա հոգեմէն որդւոց մտաւոր և բարոյական յառաջադիմութեան և լուսաւորութեան:

Ճաճկահայաստանի համբաւաւոր կղերականք և ուսումնականք և խմբագիրք, և քանքարաւոր՝ հանձարեղ բանաստեղծներն ևս պիտի խմբուին մեր «Դաշնակի» ծաւալներում ու երգուին՝ նորա անդոր թելերի ձայնարկութեամբ: Իսկ եթէ Վեհափառ հայրապետը այլ ևս յապաղի «Դաշնակիս» տպագրութեան մեկենաս հանգիստնալով՝ այնուհետեւ ինչ մեկենասներ պիտի լինին կամ բաժանորդք, և կամ այն աղնուափայլ տիկինն և իւր ուսումնասէր ամուսինը՝ որոնք արդէն յայտնած են ինչ իւրեանց ցանկութիւնը:

ՀԵՂԻՆԱԿՆ.

25413840952

2010

13702

